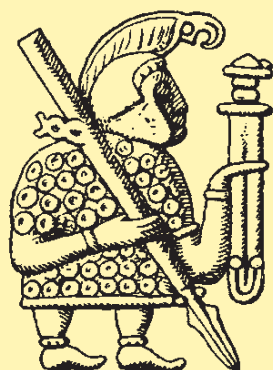

.. FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

2021/1

Utgiven av

Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien i samarbete med Historiska museet.

Fornvännen finns på webben i sin helhet från första årgången och publiceras löpande där med ett halvårs fördröjning med licens CC-BY: vitterhetsakademien.se

Ansvarig utgivare och huvudredaktör

Mats Roslund

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

mats.roslund@ark.lu.se

Redaktionssekreterare och mottagare av manuskript

Peter Carelli

Vitterhetsakademien

Box 5622, 114 86 Stockholm

fornvannen@vitterhetsakademien.se

Redaktörer

Herman Bengtsson, herman.bengtsson@upplandsmuseet.se

Christina Fredengren, christina.fredengren@shm.se

Åsa M Larsson, asa.larsson@raa.se

Produktion och distribution

eddy.se ab

Prenumeration

eddy.se ab

order@bokorder.se

0498-25 39 00

Helårsprenumeration i Sverige (4 häften) 300 kronor, lösnummer 90 kronor

Helårsprenumeration utlandet 350 kronor

Journal of Swedish Antiquarian Research

published by The Royal Academy of Letters, History and Antiquities

Subscription price outside Sweden (four issues) SEK 350:–

FORNVÄNNEN började utges av Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien år 1906 och ersatte då *Akademiens Månadsblad* samt *Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift*, som båda tillkommit under 1870-talets första år. Förutom i Sverige finns *Fornvännen* på drygt 350 bibliotek och vetenskapliga institutioner i mer än 40 länder.

Tidskriften är referentgranskad.

FORNVÄNNEN («The Antiquarian») has been published by the Royal Academy of Letters, History and Antiquities since 1906, when it replaced two older journals which had started in the early years of the 1870s. Outside Sweden *Fornvännen* is held by more than 350 libraries and scientific institutions in over 40 countries.

The journal is peer-reviewed.

ISSN 0015-7813

Printed in Sweden by Norra Skåne Offset, Klippan 2021

En möjlig hyddlämning från den äldre bronsåldern i Värmland

Inledning

Lämningarna efter bronsåldern kan många gånger vara svåra att finna. Det gäller åtminstone i områden som ligger utanför de mer centrala bronsåldersbygderna i Syd- och Melansverige. Skillnaden är stor om man exempelvis jämför med kända lösfynd från neolitikum eller den yngre järnålderns gravfält med högar och övertorvade stensättningar, för att ta några exempel. Gravrösen är visserligen vanligen förekommande på sina håll, men vi vet också att långt ifrån alla dessa är anlagda under bronsåldern (Olsson 2014). Det som gäller generellt för bronsåldern gäller i än högre grad lämningarna från den äldre bronsåldern. Därför känns det angeläget att berätta om en anläggning som framkom vid utgrävningarna av en övergiven gårdstomt i utkanten av Kils tätort under hösten 2014. Anläggningen, som låg i utkanten av undersökningsområdet, kunde ¹⁴C-dateras till perioden 1420–1260 BC. Utifrån innehåll, storlek och konstruktion, skulle man kunna misstänka att det rörde sig om någon slags hydda eller vindskydd, men tolkningen är osäker och kommer att diskuteras vidare nedan.

Lämningen

Det var i utkanten av undersökningsområdet till Vikstads gamla tomt (L2005:7055/RAÅ 191, Stora Kils sn), som den aktuella lämningen, A47, påträffades och undersöktes. Platsen ligger i den norra utkanten av tätorten Kil, strax söder om Nedre Fryken i de södra delarna av Värmland.

Till att börja med fanns inget som tydde på att lämningen skulle vara från förhistorisk tid. Innan anläggningen undersöktes hade inget annat förhistoriskt material hittats inom undersökningsytan, inte heller vid den arkeologiska utredningen eller den arkeologiska förundersökning som föregick undersökningen. Alla anläggningar och fynd kunde fram till dess knytas till den övergivna gårdstomten Vikstad, en gård som kan beläggas från första hälften av 1600-

talet och som kom att överges under 1800-talet (Forssell 2015).

Den aktuella anläggningen framskyntade som en 3,35 x 1,94 meter stor mörkfärgning med mörkbrun, fet jord med kolinslag. På ena kanten låg ytligt lite sentida fyndmaterial som gick att koppla till den undersökta gårdstomten. Det var först när anläggningen skulle snittas som bryderier uppstod. Relativt snart framkom keramik av tydligt förhistorisk karaktär. Snart visade det sig att det inte rörde sig om några få fragment utan relativt stora mängder keramik (Forssell 2015). Centralt i anläggningen fanns en fördjupning som var 2,6 x 0,4 meter stor och här var anläggningen som mest 0,15 meter djup. I denna fördjupning fanns två käpp-/störhål nära varandra, 0,1–0,2 meter i diameter och 0,08–0,1 meter djupa. Det var framför allt i den centrala djupare delen som kol hittades. Kolet visade sig komma från en rad olika träslag, ask, ek, björk, hassel och rönn/oxel. De jordprover som samlades in innehöll dessvärre inget förkolnat växtmaterial. Förutom kolet påträffades ett 70-tal skärvstensfragment, vilket tillsammans med kolet tyder på att det funnits en eldstad i anläggningen. En bit hassel kunde dateras till 1420–1260 BC (2 sigma). De fynd som hittades utgjordes av den keramik som redan nämnts (Forssell 2015). Sammanlagt hittades 150 keramikfragment med en totalvikt om 700 gram. Keramiken ser ut att komma från minst tre olika kärl. Kärlens tjocklek varierar mellan 6–12 mm och magringen till mellan 1 och 4 mm stora magringskorn. Utifrån en mynningsskärva och en bukskärva ser det ut som att ett kärl haft en diameter på knappt 14 cm och ett annat 17 cm i diameter. De andra är svårare att uttala sig om på grund av fragmenteringsgraden.

Utöver denna anläggning hittades inga andra anläggningar eller fynd som med säkerhet kan sägas vara samtida. Det mesta tyder därför på att A47 varit en ensamliggande anläggning.

Fig. 1. Karta över närområdet till Kil med strandlinjen 3000 BC inlagd. Kartan är framställd av Hans Olsson med utgångspunkt från SGUs kartgenerator och uppgifter ur Kulturmiljöregistret och Värmlands Museums topografiska arkiv. – Map of the surrounding area to Kil with the shoreline 3000 years ago.

Liknande lämningar

Det är inte första gången som anläggningar liknande A47 undersökts i Värmland. Från trakterna kring Kil har vi fem exempel på nedgrävda anläggningar som till sin storlek och djup påminner om A47. Det finns dock flera tydliga skillnader. En sådan är att de andra innehåller betydligt fler käpp-/störhål och på så sätt lättare kan identifieras som hyddor, grophus eller vindskydd. A47 innehöll endast två käpp-/störhål placerade i mitten och intill varandra. De andra har alla legat på eller invid boplatser och inte som A47, isolerad från samtida boplatser. En tredje skillnad är att A47 är så mycket äldre än de övriga där den äldsta är från slutet av yngre bronsåldern och den yngsta från romersk järn-

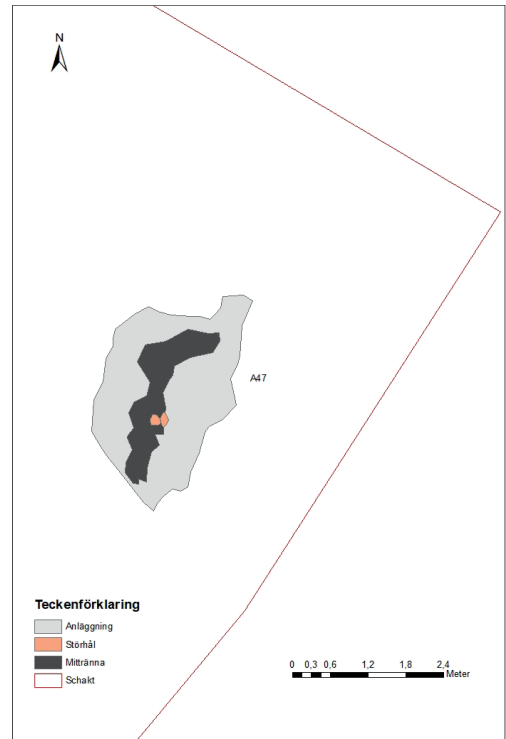

Fig. 2. Planritning över A47. Ritningen har renritats av Hans Olsson som även ritade den ursprungliga ritningen i fält för hand. – Plandrawing of plant 47.

ålder (Olsson 2016). A47 skiljer också ut sig med att ha ett så smalt parti i mitten, endast 0,4 meter brett. Detta sammantaget ger en fingervisning om att A47 kanske trots allt inte är så lik de andra som det först verkar.

Utifrån vad vi känner till idag har platsen för A47 legat mellan områden med förmodat samtida gravar. Platsen ser inte ut att ha legat helt isolerad från samtida bebyggelse, sett till kända boplatser eller lösfynd, men inte heller helt nära någon känd sådan (RAÄ KMR och VM). Läget i terrängen är också av intresse. Platsen har legat på en höjd söder om Nedre Fryken med utsikt över sjön. Under bronsåldern har området längs Fryken utgjort en av huvudbygderna i Värm-

land. Vid denna tid skilde endast ett 2,5 km brett ed Fryken från Vänern då denna sträckte sig upp till sjön Norra Hyn (SGU kartgenerator). Ur kommunikationssynpunkt har platsen för A47 varit väl vald.

Den svärfångade bronsåldern

Som beskrivits inledningsvis är det ofta svårt att finna spåren efter den äldre bronsåldern. När man gör det är det inte sällan som spåren påträffas tillsammans med lämningar från andra tidsperioder eller att fynden hittas i kontexter där inga andra samtida lämningar är kända. De få andra lämningar i Värmland som hittills ¹⁴C-daterats till samma tid som A47 är tydliga exempel på detta. En av de samtida dateringarna kommer från ett gravröse vid Älvenäs vid Norsälvens utlopp i Vänern, där endast två av gravarna är från bronsåldern och de andra gravarna på gravfältet är från järnåldern med en yngsta datering till romersk järnålder (Olsson 2014). En annan daterad anläggning utgörs av en härd som undersöktes på ett högggravfält från yngre järnåldern vid Helgetorp i Väse socken. På platsen finns också fynd från stenåldern (Pettersson 1999). Den äldre bronsåldern är många gånger svärfångad och man får intrycket av att bosättningarna varit glesa och att man lämnat svaga och sporadiska spår efter sig lite här och var.

Samma intryck får man av de fåtaliga fynd av bronsföremål från äldre bronsåldern som är kända från Värmland. Flera av dem är påträffade som lösfynd utan någon som helst koppling till några samtida lämningar, vare sig boplatser eller gravar. På så sätt överensstämmer bilden av A47 som en ensamliggande anläggning med bilden vi har av den äldre bronsåldern. Med få undantag är tendensen att bronsålderns människor verkat ha brukat markerna extensivt och att boplatserna legat glest. I alla fall ser detta ut att gälla för stora delar av det värmländska landskapet. En indikation på anledningen till varför det ser ut så här kommer från en av de få pollenanalyser som utförts i Värmland. I ett pollenprov från Brännuddemossen nära Stora Le i västra Värmland finns tecken på en stagnation eller regression av kulturmarken under äldre bronsålder (Heimann 2005).

Åter till anläggning 47

Vilken slags anläggning har då A47 varit? Frågan är inte lätt att svara på. Anläggningen ligger, vad vi vet, helt utan koppling till andra samtida lämningar, vilket gör att man inte med självklarhet kan se den som en boplatslämning. Den har varit nergrävd men inte särskilt djupt. Det största djupet fanns längs en 0,4 meter djup försänkning i mitten, en väldigt smal fördjupning i förhållande till anläggningens hela utbredning. I fördjupningen fanns också de två käpp-/störhålen. Utifrån deras dimensioner, djup och placering är det inte självklart att dessa hållit upp en takkonstruktion, utom möjligen en klenare sådan. Kolet och skärvstenen tyder på att det funnits en eldstad av något slag, men av denna återstod inget annat än just kolet och skärvstenen. Man kan också fråga sig varför kolet kom från så många olika trädslag. Sammansättningen tyder på att man, i alla fall delvis, valt ved utifrån möjligheten att skapa bra glöd då såväl ek som björk använts. Det övriga kolet skulle eventuellt kunna komma från den konstruktion som också lämnat käpp-/störhålen efter sig. Med detta som bakgrund skulle man kunna tänka sig den 0,4 meter breda försänkningen i anläggningens mitt utgjort en konstruktionsdetalj med syfte att skapa drag i en anläggning som använts för att torka eller röka något. Då skulle käpparna/störarna kunna ha använts för att hänga upp det som skulle torkas eller rökas. Keramiken utgjorde möjligen förvaringskärl till det som bereddes på platsen. Att anläggningen inte ser ut att ha legat på eller i direkt anslutning till en boplatz är kanske ett tecken på att rökningen/torkningen inte ansågs lukta gott, eller så fanns råvaran i närheten som gjorde det enklare bearbeta den på plats än vid hemmet.

Referenser

- Forssell, E., 2015. *Arkeologisk undersökning av RAÄ 191 i Vikstad, Kil*. Värmlands Museum, rapport 2015:39.
- Heimann, C., 2005. *Förflutna rum: Landskapets neolitisering i sydvästra Värmland*. Göteborg.
- Olsson, H., 2014. *På andra sidan vattnet: Bronsåldern i Värmland*. Karlstad.
- Olsson, H., 2016. *Arkeologisk förundersökning vid Vikstad*. Värmlands Museum, rapport 2016:7.

Pettersson, S., 1999. *Helgetorp – en järnåldersgård med rötter i stenåldern?* Värmlands Museum, forskningsrapport 1999:1.

RAÄ KMR = Riksantikvarieämbetet, Kulturmiljöregistret.

SGU kartgenerator, <<https://www.sgu.se/produkter/kartor/kartgeneratorn/>>

VM = Värmlands Museums topografiska arkiv.

Hans Olsson

Värmlands Museum

Box 335

SE-651 08 Karlstad

hans.olsson@varmlandsmuseum.se